

РЕЛИГИЈА КАО ЧИНИЛАЦ српског културног простора

Србија у време краља Бодина, од 1085. до 1111. године

Појам „културни простор“ је веома широк јер је састављен од мноштва важних и мање важних чинилаца, односно саставних делова који га одређују у његовом потпуном смислу.

Културни простор једног народа је променљивог карактера и садржаја у историјско-географском смислу. Наиме, он се мора првенствено везивати за одређени историјски тренутак и одређену географску територију. То значи да су историја и географија међу најважнијим састојцима у одређењу садржаја његовог културног простора. Када кажем „историја“ подразумевам цивилизацију тог народа у одређеном времену. А његова цивилизација се може објаснити са разних гледишта при чему обавезно треба мислити на мноштво саставних делова добијених помоћу различитих научних дисциплина, на пример археологије, историје, историје уметности, филозофије, књижевности итд.

Један од важнијих чинилаца, можда у самом врху првога реда, јесте религија. Појам „религија“ је, такође, веома комплексног карактера а значи, осим осталог, веру, објекте, духовну филозофију, уметност итд. Управо због оваквог састава чинилаца, религија заузима истакнуто место у развоју људског рода.

Ми живимо на вододелници два света, између две културе, Истока и Запада. Наша народна душа послата је у овај загонетан свет , и речено јој је – живи на оштрици мача! Може ли ико од нас без опасности по себе живети на оштрици мача ...? С једне стране душу нам привлачи метежни Запад магнетском тежом својом, а с друге – мами нас спокојни Исток тајанственом красотом својом. Под полираном кором Запада тутње вулканске противречности, под храпавом кором Истока шуме богочежњиве понорнице духа. И нас растржу два света. Куд ћемо ићи: на Исток или на Запад?

Јустин Поповић

Фалсификати „ватиканске“ школе

Када се говори о религији у српској цивилизацији, углавном се мисли о источном хришћанству, односно православном хришћанству. Неки то још одређеније именују као светосавље што је нетачно. На несрећу, наша ранија историја, она историја до Немањића, научно је веома слабо обрађена па имамо осећај као да је то наша праисторија у правом смислу речи. Међутим, то није баш тако јер су одавно објављена поједина тврђења о, условно речено, „српском старом веку“ која су под утицајем „нордијске“, односно „минхенско-ватиканске“, историографске школе скрајнута у други ред. А српски стари век може да буде одређена српска цивилизација о којој данас знамо само мало чињеница. Учење минхенско-ватиканске историографске школе, долазак Словена, а самим тим и Срба, на Балкан веже за 6. и 7. век и крштавања за 9. век, пре коначног прихватања хришћанства као једине религије. Међутим, постоје чињенице и да су Срби прихватили хришћанство у апостолским временима. То значи да се српска цивилизација мора сврстати у корпус ранохришћанских. Последица ће бити сасвим другачије сазнање о националној историји.

Одавно је прихваћена тврдња да су Срби све до 9. века, до учења светих апостола Константина (Кирила) и Методија и њихових ученика, били пагани и многобожци и да од тада почиње њихова хришћанска историја, иако историјске чињенице говоре другачије. **Римско државно уређење, грчка култура и хришћанска вера главни су извори развоја византијске цивилизације.** Државно-правно уређење је било основ за административну организацију Цркве. Ове две организације су се вековима преплитале са приметним супарништвом. А Срби су народ чија је цивилизација проистекла из византијске, а не из римске. Осим географског настајања на територијама Византије, један од важнијих разлога утапања Србије у политичку сферу, била је језичка искључивост римског патријарха у питању језика. Римски патријарх прихватао је искључиво арамејски, грчки и латински језик као језике проповедања хришћанства, док су на то питање цариградски патријарси имали попустљивији одговор. Бројне потоње разлике у верској науци довеле су до одвајања западног од источног. Временом је на Истоку настало неколико црквених организација. Византијски прагматизам огледао се управо у компромисима на политичком а касније и на црквеном плану који су, слободно се може тврдити, основа за стварања аутокефалних цркава.

Ватикан је учинио све да овај период српске историје падне у заборав, јер се на њему темељи српско историјско право. Од Немањића се то право ускраћује Србима иако је Оштривојевићево царство, које је постојало пре Немањића, било веће од Душановог. Карта из 814 из англосаксонске литературе то недвосмислено доказује! Србија од Крке до Пелопонеза, а једно време је укључивала и Крит!

Рука Светог Саве

Мутимир, Василије и Фотије

Историјске прилике су погодовале стварању нових држава на византијском Балкану. Владари су кроз миропомоцање добијали признање верских поглавара. А верски поглавари су тако, на специфичан начин, стицали легитимност пред цариградским патријархом, јер су управо од њега и добијали потврде о аутокефалији. Националне црквене организације, са својим свештенством, остале су у крилу византијске екумене до њеног политичког краја, до 1453. године, а касније, углавном, остајале верне том духу до дана данашњег.

Иако су разна германска племена стварала своје државе, нису успела да се отргну од власти римског патријарха и његовог примата. Црквено признање нових држава подразумевало је стицање међународног легитимитета. Тако је настала римокатоличка екумена чија је историја блиско повезана са историјом папства. Та екумена је била и основ за настајање једног културног простора који се у новом веку, нарочито од појаве протестантизма у Немачкој, растављао на више целина.

Крштавање Срба веже се за период владавине византијског цара Ираклија (610-641) и мисионаре који су долазили из Приморја. Како је Балкан тада био под јурисдикцијом патријарха из Рима, значи да је Србима проповедано на њима страном језику. Наравно да је то један од важнијих разлога њиховог одбијања.

На несрећу, наша ранија историја, она пре Немањића, слабо је обрађена, па се стиче утисак као да је то нека наша „праисторија“. Међутим, ради се о нечем другом. Одавно објављена тврђења и чињенице, под утицајем историографа такозване „минхенско-ватиканске“ школе, скрајнута су у други план. Зато о српском старом веку знамо недовољно. Па се и прихватање хришћанства везује за девети век, мада има података да су Срби прихватили веру још у апостолским временима, и да се српска цивилизација мора сврстати међу ранохришћанске.

Друго крштавање Срба веже се за 879. годину, односно за браћу Константина и Методија и њихове ученике, у првом реду светих Климента и Наума. То је време другог патријархата Фотија, владавине цара Василија I и српског кнеза Мутимира (850-891).

Постоји и другачије мишљење: крштавање се догађало нешто раније, 874. године.

Историјска наука још није рашчистила који је прави датум па се обично наводе оба.

Постоје докази да је прва српска епископија основана између 872. и 876. године са седиштем у (највероватније) Расу. Ова епископија, створена на територијама српске кнежевине, била је под јурисдикцијом цариградског патријарха.

Проповедање хришћанства обављало се на словенском/српском језику и књигама насталим у радионицама око Солуна.

Бугарска архиепископија је 927. године, у време цара Бориса/Михаила, уздигнута на степен патријаршије, са центром у Великом Преславу. Но, она је трајала само до 971, када је, због војног пораза Бугарске од Византије, поново враћена у организацију цариградског патријарха. Без обзира на то, бугарски патријарси су и даље постојали. Зна се да патријарх (после 990. има титулу охридског патријарха) био Филип у време владе цара Самуила (976-1014), побуњеника против Византије. Пропаст Самуиловог царства одразио се и на Охридску патријаршију: она је по наређењу византијског цара Василија II Бугароубице, враћена на степен архиепископије и у крило цариградске патријаршије.

Четири српске кнежевине

Још у 9. веку, на обалама Источног Јадрана, створене су неколике српске кнежевине. Оне су се временом померале ка унутрашњости, ка центру Балкана. Те кнежевине су: **Неретљанска, Захумска, Травунија, Дукља.**

Дукља је била српска држава, у почетку кнежевина а касније краљевина, вероватно од 1067. године. У административном погледу је припадала римском патријарху али није била аутокефална већ аутохтона архиепископија (од 1089. године) са седиштем у Бару.

Босна је била српска држава. „Црква босанска“ је нека врста јереси у источном хришћанству јер није признавала вишу јурисдикцију, у овом случају цариградску и римску, али ни световну власт. Нестала је нестанком државе.

Померање тежишта збивања са Приморја у унутрашњост, од друге половине 11. века, довело је до стварања нове државне целине – Рашке. Најзначајнији период Рашке веже се за синове великог жупана Завиде, од којих је најважнији Стефан Немања (1166-1196).

Детаљ из старе Херцеговине

Немања је имао три брата, сваки је владао делом очевине. Кнеза Мирослава који је владао Захумљем, знамо и по „Мирослављевом јеванђељу“, величанственом споменику српске културе. Страцимир је управљао областима око Западне Мораве. Тихомир је био најстарији.

Стефан Немања је по рођењу крштен по римокатоличком обреду, у Рибници, у Дукљи, где је његов отац био у изгнанству. По повратку у Рашку, већ је био младић, крштен је по православном обреду, у цркви Светих апостола Петра и Павла, код Новог Пазара.

По напуштању престола 1196. године, Немања је примио монашки постриг и отишао најмлађем сину, такође монаху, Растку/Сави у Свету Гору. За власти је подигао многе цркве и манастире а најпознатији су **Студеница и Хиландар**. Његовим примером ишли су сви потоњи чланови ове владарске породице до цара Уроша Нејаког. Немањићи су због односа према православљу названи светородном династијом, **сви владари су проглашени свецима осим цара Душана**. А Душан је да би га крунисао њему раван по положају у Цркви, припремио уздизање архиепископа Јоаникија у ранг патријарха а то значи уздизање и архиепископије у патријаршију. **Душан је имао грех у убиству очевом и то му није опроштено.**

Немања је дао још један допринос учвршћивању православља у српском народу а то је чишћење од богумилске јереси.

Сукоби међу браћом, Вуканом и Стефаном, око превласти, који су кулминирали 1202. године, довели су до привремене **угарске окупације Рашке и организовања црквене структуре подложне римском папи**. Како жупан Вукан није био дорастао улози, повећавао се отпор код Срба према Угарима и цркве-ним пословима. Помирење међу браћом збило се 1207. године над моштима очевим, које је архимандрит Сава, њихов брат, донео у Рашку из Хиландара..

Помирење над очевим мироточивим моштима

Четврти крсташки рат започет је 1202. године а завршио се освајањем Цариграда и формирањем Латинског царства, које је трајало од 1204. до 1261. године.

Стефаново окретање римском папи зарад отклањања надлазеће опасности по државну независност, имало је као последицу добијање краљевске круне из Рима. Заузврат је обећао да ће Рашку подвести под папину црквену јурисдикцију. Папа је посредно **крунисао Стефана 1217. године владарем „Србије, Дукље, Травуније, Далмације и Захумљем“**, а српске области у црквеној јурисдикцији потчинио српском барском архиепископу.

Ови догађаји имали су и последицу одласка архимандрита Саве, брата Стефанова, у Никеју, престоницу остатка Византије. Како је услед сплета политичких околности, краљ Стефан морао тражити ослонаца у Византији, то је погодовало и раду Савином у тражењу црквене самосталности од византијског цара и патријарха.

Царско и патријархово додељивање самосталности српској цркви 1219. године, а то је значило и слободу у избору јерархије омогућило је тотално одбацавање црквене организације зависне од римског папе и задржавање у византијском православљу и у духовном крилу Византије.

Архиепископ Сава је по доласку у Србију стварао нову црквену организацију. Од њега је у правом смислу почела да живи Српска православна црква. Развој српске државе под наследницима, које познајемо као династију Немањића, њено ширење ка југу и западу Балкана, имало је за последицу и прихватање постојеће црквене организације и њено уклапање у српску. **Српска православна црква је тако пратила српску државу.** То значи да је повлачење државе и народа са југа ка северу услед продора Турака, нарочито после **битака на Марици 1371. и Косову 1389. године,** у суштини значило и повлачење црквене организације, односно јерархије.

Дефинитивна пропаст српске деспотовине 1459. године и пад под турску власт нису били и пропаст Српске православне цркве. Пећка патријаршија је и даље постојала, али не за дуго. После смрти патријарха Никодима II у Смедереву 1453. године, његов наследник је изабран тек 1456. године. После смрти Арсенија II, нису се бирали патријарси све до 1557. године, када је турски велики везир Мехмед паша Соколовић обновио Српску патријаршију. Пре тога је свом брату, на почетку обичном монаху у манастиру Милешеви а нешто касније епископу у Грузи, помогао код султана да добије хатишериф о обнављању Српске православне цркве. (Вреди поменути да је неколико потоњих патријарха било из породице Соколовића).

Макарије је био „патријарх Срба, Бугара, поморских и северних страна“. Његова јурисдикција је била на територијама већим од Душанова царства. Ова патријаршија је омеђила духовно српски народ, омеђила његов културни простор за следеће векове.

У међувремену, свештеници и монаси су остајали у манастирима и делили судбину народа. Промене турске политике према хришћанству одражавала се и на судбину свештеника. У том контексту треба посматрати неканонско укидање Пећке патријаршије 1766. године и њено обнављање под новим именом и на новим територијама.

Српска православна црква је живела свој тешки живот под турском влашћу и делила судбину народа. Сеоба народа ка западу или у крајеве преко река Саве и Дунава, у Аустрију и Угарску, означило је почетак другог живота Српске православне цркве, у сасвим другим околностима и условима, са успонима и падовима. То је трајало све до ослобађања појединих територија од турске власти, започетог Српском револуцијом 1804. а завршеног победоносно, 1912. године, Првим балканским ратом.

Настојање и постојање неколико српских помесних самосталних цркава, са повластицама добијених од световних владара и аутономијама од црквених поглавара, није разбило српски национални корпус. Напротив, православље је било везивно ткиво у споју генерација. Исто тако је било и основни фактор интегративног националног осећања, свести о припадању истој нацији. Пећка патријаршија је организација која је духовно омеђила српски народ а то значи и формирала српски национални и културни простор.

Обнављање патријаршије, ритуално 1920. године у Београду и Сремским Карловцима, било је због потребе окупљања српског народа у једну државну целину, Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца – Краљевину Југославију.

Распад комунистичке Југославије 1991. године, допринео је разбијању српског народа у више новонасталих држава, непријатељски настројених према њему. Судбина Српске Крајине и западног дела Српске и напуштање територија на којима су Срби обитавали вековима, сузили су српски простор. Одлазак народа имао је и последицу нестајање црквене организације са тих простора. Друга последица је нестајање културног простора и његово поистовећивање са историјом.

Отпадање од православља отпадање од српства

Отпадање од православља трајало је од пропасти средњовековне државе. Првих стотинак година турске власти допринео је и одрицању од хришћанства и прихватању ислама. Временом је то довело до однарођавања. Нешто слично дешавало се Србима и у Млетачкој Републици, Аустрији и Угарској, где је римокатоличка пропаганда, потпомогнута државом, прилично успевала да реализује своје вековне планове о унијаћењу и римокатолизацији православних.

Српско православље подразумева поштовање основних националних светиња – славе, старосрпског црквенословенског језика у литургији, ћирилице као јединог писма итд.

Одлазак Хрвата из српског националног корпуса и уклапање у ткиво римокатолика, имало је за последицу и отимање и присвајање цивилизацијских тековина, на пример штокавско-ијекавског говора као хрватског, многих народних песама итд.

Нешто другачије је са религијом Дубровчана и њиховом цивилизацијом. Њихово првобитно **критско порекло** и касније мешање са припадницима српског народа који су живели у залеђу допринео је да настане специфичан спој културе и религије, која се мора убрајати у нашу цивилизацију, а то значи и у историјски српски културни простор, без обзира на њихово **римокатоличанство и насилно сврставање у хрватство.**

Римокатоличење је имало за циљ расправослављење и десрбизацију. Исти случај је био и са исламизацијом. Данас је тај феномен познат као „Бошњаци“. Њима је ислам најважнији интегративни фактор, а народом створени су у комунистичкој Југославији, после 1945. године.

До 1941. године било је људи исламске вере који су се сматрали Србима, исто као што је било оних који су се сматрали Хрватима. Ти случајеви нису постали правилом. Процес исламизације је завршен ратом и распадом СФР Југославије, 1990-1995. године.

Национално однарођавање није у суштини издвајање или одлазак из етникума. Међутим, оно је једног момента постало завршеним процесом и то је чињеница која се не може оспорити.

Отпадници од православља отпали су и од корпуса српског народа.

Друга је ствар када се постави питање да ли њихов одлазак значи и сужавање српског културног простора.

АРХИЕПИСКОПИ

1. Свети Сава 1219-1233, 1235.
2. Св. Арсеније И Сремац 1233-1263, 1266.
3. Свети сава II 1263-1271.
4. Данило I 1271-1272.
5. Св. Јоаникије I 1272-1276, 1279.
6. Св. Јевстатије I 1279-1286.
7. Јаков 1286-1292.
8. Јевстатије II 1292-1309.
9. Свети Сава III 1309-1316.
10. Свети Никодим 1317-1324.
11. Свети Данило II 1324-1337.

ПАТРИЈАРСИ

12. (1) Св. Јоакиније II 1338-1346, 1354.
13. (2) Свети Сава IV 1354-1375.
14. (3) Свети Јефрем 1375-1379, 1389-1392, 1397.

15. (4) Свети Спиридон 1379-1389.
16. (5) Данило III 1392-1398.
17. (6) Сава V 1398-1406.
18. (7) Данило IV 1406.
19. (8) Кирило 1407-1419.
20. (9) Никон 1420-1435.
21. (10) Теофан 1446.
22. (11) Никодим II 1446-1453.
23. (12) Арсеније II 1453-1463.

После коначног пада Србије под Турке 1459. настало је у цркви нередовно стање и патријарашки престо није уредно попуњаван. Међу оним епископима који су у то време „придржавали престо Светог Саве“ спомиње се Марко 1524.

Редовно стање успостављено је у Патријаршији 1557. године.

24. (13) Макарије Соколовић 1557-1571, 1574.
25. (14) Антоније Соколовић 1571-1575
26. (15) Герасим Соколовић 1575-1586.
27. (16) Саватије Соколовић 1587.
28. (17) Никанор ?
29. (18) Јеротеј 1589-1591.
30. (19) Филип 1591-1592.
31. (20) Јован 1592-1614.
32. (21) Пајсије I Јањевац 1614-1648.
33. (22) Свети Гаврило Рајић 1648-1655, 1659.
34. (23) Максим Скопљанац 1655-1674, 11680.
35. (24) Арсеније III Црнојевић 1674-1690, 1706
36. (25) Калиник I 1691-1710.
37. (26) Атанасије I 1711-1712.
38. (27) Мојсије Рајовић 1712-1726.
39. (28) Арсеније IV Јовановић-Шакабенда 1725-1737.
40. (29) Јоаникије III Карауа-Грк 1739-1746.
41. (30) Атанасије II Гавриловић 1747-1752.
42. (31) Гаврило II Сарајевац 1752.
43. (32) Гаврило III 1752.
44. (33) Викентије Стефановић –
45. (34) Пајсије II Грк –
46. (35) Гаврило IV Грк –
47. (36) Кирило II 1758-1763.
48. (37) Василије Јовановић-Бркић 1763-1765, 1772.
49. (38) Калиник II Грк 1765-1766.

**Ферманом султана Мустафе III укинута је 1766. српска Пећка патријаршија и потчињена Цариградској, која је за ово подручје и даље плаћала посебан данак.
Српска патријаршија је поново успостављена 1920. са седиштем у Београду.**

- 50. (39) Димитрије Павловић 1920-1930.
- 51. (40) Варнава Росић 1930-1937.
- 52. (41) Гаврило Дожих 1938-1950.
- 53. (42) Викентије Проданов 1950-1958.
- 54. (43) Герман Ћорић 1958-1990, 1991.
- 55. (44) Павле Стојчевић 1990-

ПАТРИЈАРСИ СА СЕДИШТЕМ У СРЕМСКИМ КАРЛОВЦИМА

Арсеније III Црнојевић – 1690-1705. после његове смрти наслеђивали су га митрополити све до 1848. Мајска скупштина у Карловцима 1848, за време револуције у Мађарској, прогласила је митроп. Јосифа Рајчића за патријарха, о чему је изашла царска потврда 3/15-II-1848. Цариградска патријаршија, а с њоме и остале самосталне православне цркве, признала је православну Српску цркву под аустро-угар. влашћу као аутономну.

Јосиф Рајачић 1848-1861. После смрти патријарха Рајачића цар је 30./II 1861 поставио темишварског епископа Симуила Маширевића за администратора. Сабор за избор новог патријарха сазван је за 20. јули 1864. и за патријарха изабрао Симуила Маширевића – 1864-1870.

Прокопије Ивачковић – 1874-1879,

Герман Анђелић 1881-1888,

Георгије Бранковић 1890-1907,

Лукијан Богдановић 1908-1913.

(magacin.org)